

Märklig syn på Heideggers nazism

Heidegger må ha varit en stor filosof, men nazist var han och det är resultatet av en människas handlingar som räknas, inte bevekelsegrunderna för dem, skriver Mats Gellerfelt, apropå en understreckare i SvD

ISvD har förts ett meningsutbyte mellan docent Svante Nordin, bekant för en prisad Böckbiografi, och Sven Sandström. Meningsutbytet gäller Nordins understreckare om Hans Slugas bok Heidegger's Crisis (30.1). Jag vill inte lägga mig i herrarnas lilla kontrovers, men det finns i Svante Nordins understreckare om Heidegger en passus som får mig att haja till och som inte bör förbli okommenterad:

Invändningen

"Efter att ha läst Slugas lärorika bok mister man lusten att peka finger åt Heidegger. Snarare ställer man sig själv frågan: hur skulle du ha uppträtt om du varit tysk akademiker år 1933? Svaret förefaller ovissare än belåtenheten över att ha undgått den sortens prövning."

Feghet

Vad är nu detta för trams, för pladoyer för den rena fegheten? Heidegger må ha varit en stor filosof (vilket jag betvivlar), men nazist var han och det är resultatet av en människas handlingar som räknas, inte bevekelsegrunderna för dem. Det var "anständiga" människor av Heideggers sort som gav den nazistiska terrorregimen legitimitet och fick den att i åtskilliga viktiga internationella bedömarens ögon att framstå som inte så tokig, trots allt.

En lång rad kvalificerade studier publicerade under de senaste decennierna visar att ett visst mått av civil obstruktion av den nazistiska regimens åtgärder, i synnerhet under dess tidiga skede, inte alls var förenat med livsfara. Fast civilt motstånd kräver som bekant civillikurage och det bör man uppenbarligen inte kräva av en professor i filosofi.

Insatsgrupper

Som Christopher R. Browning visat i sin studie Ordinary Men. Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland (1992) kunde de som uttogs till "insatsgrupper" för att verkställa massmord på judar, utan repressalier avsäga sig uppdraget. Men få tog chansen.

Det vidriga "hantverket" gav nämligen en hyfsad lön, ordentligt med brännvin och en liten karriärmöjlighet.

Värst var det dock bland akademiker och byråkrater och allra värst förmodligen bland juristerna. Ingo Möller har i Furchtbare Juristen: Die unheimwältige Vergangenheit unserer Justiz (1987), en av de mest skrämmande böcker jag har läst, visat att den tyska juristkåren glatt och villigt lät sig nazifieras. Och inte bara det: när det gällde lagstiftning och tillämpning av lagar gick man långt, långt utöver det som regimen krävde.

Drakoniska straff

Tyska jurister, varav ingen(!) äldomsdes något kännbart straff efter kriget, bjöd över varandra i fråga om ursprung av rättvisan och när det gällde att utdöma drakoniska straff. Till slut utdömde man dödsstraff för vilka bagatellhandlingar som helst. Varför? Opportunism, karriärism, maktlystnad, snikhet. Det ynka fåtal som försökte tillämpa normal juridisk praxis drabbades aldrig av några allvarliga konsekvenser.

Bakom Heideggers mumbo-jumbo-lingo och existenssvammel dolde sig den råa maktens spåk, det fega mediöperiets ynkliga handlingar. Heidegger och de andra "anständiga" är därför mest skyldiga till förintelsen.

Fast Nordin vill inte peka finger åt kollegan. Inte jag heller, faktiskt. Jag skulle vilja ge honom hela knytnäven, rakt på käften.

Frågan är om det inte är något lurt med Nordins översläntningar när det gäller hållningen till totalitära regimer. Hur långt i förståelse kan man faktiskt gå? Också i Nordins förvisso lysande Böckbiografi finns sådana inslag. Böök svärnade ju både för Stalin och Hitler och det tycks vara så att den oväldige Nordin inte heller i det fallet vill peka finger.

Allt tycks utmynna i att lärda herrar som Heidegger och Böök blott är "barn av sin tid". Även Karl Vennberg, som sagt vänliga ord om såväl Hitler som Mussolini och Stalin har ju klarat sig helksinnad utan kritik och kan ägna sig åt att moralisera över andra.

Var finns egentligen det personliga ansvaret? När är vi skyldiga att stå till svars för våra handlingar – för mediöperi som i förlängningen kostat så många så mycket? Är det månne Nordins eget totalitära förflutna som spökar?

MATS GELLERFELT

Mästerligt men alltför välbekant

Det genomgående motivet hos Kjell Askildsen är den moderna människans obotliga ensamhet och oförmåga till kommunikation, skriver Peter Elmlund i sin annälan.

Det brukar heta numer att den skickliga författaren gör stora litteratur av vilket ämne som helst, bara han behärskar konsten att skapa den rätta formen för det. Jag känner mig rätt tveksam till påståendet; nog varierar det som passar för konstnärlig bearbetning med den historiska och sociala kontexten.

Noveller

Kjell Askildsen
Ett stort öde landskap
Forum

Vid läsning av Hemingways noveller kan det till exempel hända att jag, trots den effektiva stilen, den suveräna karaktärsteckningen och den mästerligt utformade dialogen, grips av leda av den enkla anledningen att de skildrade personernas göranden och låtanden inte intresserar mig. Vad bryr jag mig om en gammal tjuvfaktas behov av att åter en gång visa sig stark? Temat är överexponerat och dagens mansroll – eller åtminstone min – saknar dessutom resonansbotten för en sådan problematik.

Motivleda

En liknande motivleda inffinner sig hos mig vid läsningen av normannen Kjell Askildsens durkdrivet skrivna novellsamling *Ett stort öde landskap*. Det genomgående temat hos Askild-

sen (som är en av Norges mest uppburna författare och med denna bok för första gången översatt till svenska) är den moderna människans obotliga ensamhet och oförmåga till kommunikation:

En kvinna lämnar sin man efter åtta år genom att lämna en not med den trista texten: "Ja, jag ringer dig i morgon eller någon annan dag". De hade inget att säga varandra. En man intresserar sig för en kuf, som visar vara en frisläppt hustrumördare. Det bekymrar inte mannen, men när mördaren en dag vill ge uttryck för sin patetiska smärta, drar sig mannen undan, ty han gillar inte att ta del av andra människors innersta känslor. En annan man skyller på sin söndagsängest för att slippa tala med sin pladdrande fru. Och så vidare.

Välbekant

Den nordiska ledan och kylan i det moderna samhället är för mig bara alltför välbekant, i såväl litteraturen som i verkligheten. Jag känner inget behov av ytterligare gestaltningar där detta faktum görs till huvudsak, någonting mer måste till.

Min personliga reaktion inför själva tematiken behöver emellertid inte avskräcka någon från att befatta sig med Askildsen, som är en mycket skicklig författare. Stilmässigt ligger han nära den smutsrealism som förknippas främst med Raymond Carver, och med tanke på framgångarna för filmen *Short Cuts*, som ju bygger på några av Carvers noveller, får man väl anta att förlaget tror sig hänga på en trend.

Smutsrealism kan beskrivas som en stil vilken är underordnad skeendet. Allt som berättas, tänks och sägs har med själva handlingen att göra. Det finns

inget eller mycket lite allmän-gods i form av intelligenta iakttagelser, lyriska utsvävningar, litterära reflektioner etc. Koncentrationen på det som sker är således lika stark som i en deckare, men det som skildras är vanliga människors tämligen meningslösa vardagsliv. Denna kombination av täthet och till synes slumpmässigt urval ur verkligheten ger texten en speciell stämning.

Men formen är lätt att efterapa. Man skriver enkelt, olitterärt. Väljer en vardagsscen, till exempel en skild man som väntar besök av sin dotter. Nämnar några konkreta ting. En stol. En kantstött kaffekopp. En rakhylv. En smutsig handduk. Ger så få förklarande förutsättningar som möjligt och gestaltar sedan objektiva händelser över tio sidor och sätter förslagsvis punkt med repliken: "Hon kanske kommer nästa söndag".

Hur visar man då sitt mästerskap? Jo, det enda utrymme denna form ger åt artisteri är möjligheten att med extrem effektivitet levandegöra människor och deras belägenhet.

Det betyder i praktiken att de betenden och repliker som återges måste vara typiska, karaktärsdanande eller informativa i någon mening, samtidigt som de ingår naturligt i berättelsen. Det handlar om en urvalsprocess och det är här Carver och Askildsen visar sina kvaliteter medan debutant och Carverimitator som Cecilia Davidsson (En av dessa nätter, Bonniers -94) avslöjar sig, även om hennes novellsamling inte alls är dålig.

PETER ELMUND

Vendetta – en film som Guillou bör vara missnöjd med

Jan Guillou är missnöjd, läser jag i bladen, med det sätt på vilket filmmanusnissarna vanställer hans böcker. Samtidigt som man föreställer sig hur han gråter hela vägen till banken, som det brukar heta när snikheten tar överhanden, är det lätt att förstå honom.

Den nu aktuella Vendetta bygger, påstås det i filmens förtext, på en roman av Guillou. Det är inte alldeles lätt att veta vilken. Med romanen Vendetta har filmen i alla händelser inte mycket gemensamt. Visst, Joar Lundvall stryker flagg. Handlingen, i den mån man kan tala om en sådan, äger rum i Italien. Maffian är inblandad. Så långt överensstämmelser, inte längre.

Romanen Vendetta är rent berättartekniskt den bästa i Hamiltonserien. Den är obehagligt våldsamt och bitvis gråtmilt sentimental. Men som romanbygge är den klart kompetent i sin väl

Massaker på Guillou. Den nu aktuella filmen Vendetta lär bygga på en roman av Guillou. Det är inte lätt att veta vilken. Med romanen Vendetta har filmen i alla händelser inte mycket gemensamt, skriver Ulf Örnklou.

avvägda varning av aktion och reflexion, av spänning och vilopaus. Det är en historia i stort sett utan döda punkter.

ULF ÖRNKLOO